

Pirkko-Liisa Enäjärvi-Jantunen

MINUN HELSINKINI

Sukukokousesitelmä Salmi-Ylätupa -sukuseuran kokouksessa lauantaina 27.7.2013 Helsingissä, Ravintola Savu, Tervasaassa.

On hauskaa, että minut on pyydetty puhumaan aiheesta MINUN HELSINKINI, sillä Helsinki on minun oma kaupunkini.

Olen syntynyt Helsingissä 72 vuotta sitten Pirkko Salmen ja Jaakko Enäjärven nuoren kodin sijaitessa Mannerheimintiellä, ja asun edelleen Mannerheimintiellä, vaikka eri osoitenumerossa. Syntymäni aikaan kotikatuni nimi oli Läntinen Viertotie ja nimi Mannerheimintie tälle yhdelle Helsingin valtaväylälle annettiin vasta Suomen marsalkan 75-v. syntymäpäivänä 1942 minun ollessani kaksivuotias. Tänäpäin olen ihan ylpeä moisesta syntyperäisestä kantakaupunkilaisuudesta, koska se on kuitenkin aika harvinaista.

Sanotaan, että lapsi muistaa asioita noin kolmivuotiaasta. Siihen aikaan minun ympärilläni oli liiankin jännittävää, sillä oli sota ja venäläiset koneet yrittivät ankarasti tuhota pommeillaan kotikaupunkiani Helsinkiä.

Silloin perheemme asui kuudennessa kerroksessa Päivärinnankadulla, jossa kerrostalot, mm. Mannerheimintie 100, muodostivat ison ringin sisäpihan ympärille. Lastenhuoneen ikkunasta näin vastapäisellä katolla sienen muotoisen hälyttimen ja kun se rupesi ulvomaan, niin kaikkien asukkaiden piti mennä alas kellariin pommitusten ajaksi.

Minulle on kerrottu, että viihdyin alhaalla pommisuojaan ankeudessa hyvin, kun kaikki ihmiset istuivat penkeillä ja juttelivat kuitenkin mukavasti pikku tytölle. Osittain me olimme pienen Martin kanssa Vaasassa Ison ja Mummin luona sotaa paossa.

Mutta on tässä pienen ihmisen sota-ajassa mielenkiintoinenkin puoli. Ei minulle jäänyt mitään pahoja muistoja, traumoja, niin kuin varmaan helposti olisi voinut jäädä eli kaikki kunnia vanhemmilleni, jotka rakastavasti hoitivat ja suojasivat pieniä lapsiaan.

Täytynee vielä kertoa varhaisempaan sota-aikaan, talvisotaan liittyvä juttu värikkästä äidistäni Pirkosta, joka vietti aikoja eduskuntatalossa. Syynä tähän oli paitsi isäni, joka oli perustuslakivaliokunnan sihteeri, myös se että äidin mukaan eduskunta oli lähes ainoita paikkoja, joita lämmitettiin Helsingissä. Pirkko siis istui yleisölehterillä ja totesi painavasti poliitikoista, että kyllä ne jaksoivat puhua tyhmiä.

Sota-aika merkitsi lapsille ruuan puutetta, ja täysin vieraita olivat kaikki makeiset, karkit ja purkat. Elävänä ovat mieleeni jääneet näyteikkunassa houkuttelevan väriset mm. aniliininpunaiset parafiini-eläimet – purkan vastineina. Mutta laitapa sellainen suuhusi, on kuin kynttilän vahaa pureksisi.

Kun Vaasassa Leila-tädin luona sain Ruotsista tuotuja vohvelikeksejä, niin ne kyllä jättivät lähtemättömän ihanan makumuiston mieleeni. Banaaniin oli oudompi suhde, että mitä kummaa tämä nyt oikein on.

Töölön kansakoulussa jaettiin amerikkalaisia Caritas-paketteja, joissa oli pulverimaista hammastahnaa. Lapset ryhtyivät sitä koulunpihalla innoissaan syömään ja opettajat kauhuissaan kieltämään ja komentamaan.

Aurinkoinen muisto jäi minulle sodan jälkeen kun pienenä Töölön kansakoululaisena 40-luvulla myin Mannerheimintiellä vappuaamuna vappukukkia Maitopisaran hyväksi ja hyvin ne menivät kaupaksi – monet ostajasedät olivat hyvin iloisella tuulella.

Pihoilla, jotka siis muodostivat lähes ison yhtenäisen alueen leikki todella paljon lapsia. Mutta vastapäätä oli myös kerrostalo, jossa asui venäläisiä, siis neuvostoliittolaisia, ja sen pihalohko oli tiukasti aidattu ja eristetty rautaverkoilla.

Suomi oli köyhä ja sodan runtelema maa. Mieleeni ovat jääneet monet invalidit, kiertävät veitsenteroittajat ja pihalaulajat, jotka kiertelivät Töölönkin kerrostalojen pihoilla ja joille piti heittää paperiin runtattu kolikko. Oli ponnistettava eteenpäin, ja niin maassa tapahtuikin.

Kaikki pitkät, kuumat ihanat kesät vietettiin tietysti Kaipiaisissa aina ne kolme kesäkuukautta ja kesämuistojani on sieltä aivan 40-luvun alusta, ensin Salmin talosta ja sitten myöhemmin Kotoniemestä.

Oppikoulun kävin 50-luvulla tässä aivan lähellä Kruununhaassa, Kirkkokadulla Lucina Hagmanin koulussa, Uudessa Yhteiskoulussa. Se oli vanhastaan Enäjärvien tyttöjen, isän siskojen koulu. Koulua ovat käyneet monet kirjallisetkin kuulumisuudet, joten muistoja on säilynyt mm. Helvi Hämäläisen kirjoissa. Viime syksynä 2012 ilmestyi myös serkkuni professori Katarina Eskolan eli Haavion Katan kirja: Tyttö Pitkäsillan molemmiin puolin, Elsa Eklundin tytönpäiväkirjat vuosilta 1913–1920. Tiedenaisten tarkkuudella Katarina on tutkinut isänpuoleisten isovanhempiemme perheen muuttoa Vihdistä Helsinkiin ja sitten edelleen Enäjärvien lasten kouluvaiheita.

Elsa Enäjärvi-Haavioon vaikutti suuresti Uuden yhteiskoulun perustaja Lucina Hagman, joka oli vuosisadan alun merkittävä naisvaikuttaja mm. ensimmäisiä naiskansanedustajia. On kulttuurituho, että Lucinan perustama, persoonallinen koulutalomme tupineen ja takkoinaan purettiin joskus 1970-luvulla. Kirkkokadulla on nyt sen tilalla ruma moderni sisäasiainministeriö.

Koulumme piha oli niin pieni, että lukiolaiset viettivät välitunnit Säätytalon puistikossa. Ylitimme joka välitunniksi Kirkkokadun ajoväylän Säätytalon puistoon ja välitunnilta palattiin, kun vahtimestari pisti kätensä ulos ikkunasta ja kilisytti kelloa kutsuvasti ja käskevästi. 50-luvulla ei ollut autoja häiritsemässä Helsingin keskustaa.

Ei meitä koululaisiakaan paljoa ollut, kun kullakin asteella oli vain yksi luokka ja vasta meidän jälkeemme tuli kouluun myös rinnakkaisluokka, jolle tarvittiin uusi tila ja siinä meni mm. vahtimestarin kellariasunto ja salin jumppapukuhuone. Lukion ylimmät luokat, silloiset 7. ja 8. luokat sijoitettiin vintille, jossa meitä vartioi paitsi biologian opetukseen kuulunut luuranko, niin myös Lucinan henki ja se oli hyvä henki. Kruununhaassa oli siihen aikaan useita oppikouluja.

Niin mukavaa meillä koulussa oli, että ylioppilasluokkani vuodelta 1959 kokoontuu edelleen nykyisin aina muutaman kuukauden välein syömään yhdessä lounasta, nyt kun olemme vapautuneet koulusta jo 54 vuotta sitten ja eläkeläisiäkkin ollaan kaikki. Siinä on mielestäni hyvä tutkimusaihe, että kun pannaan yhteen melkoisen erilaisia persoonallisuuksia, niin kun heitä yhdessä vuosia kasvatetaan, sen seurauksena jokainen tietää ja tuntee toisensa, suvaitsee erilaisuutta, eikä tarvitse hirveästi selitellä mitään eivätkä ehkä ne selitykset menisi kaikki

läpikään. Me viihdymme yhdessä. Kuitenkin luokat muotoutuivat 50-luvulla aina uudestaan, sillä siihen aikaan luokalle jätettiin varsin yleisesti ja ehdot olivat runsaita.

Missä kuljimme kerran? Minun vastaukseni oppikoululaisena on Kruununhaka, Keskusta, Suurtori, Kauppatori ja Esplanadi. Ne ovat minun nuoruuteni hienoja ympäristöjä ja samoissa maisemissa jatkoin historianopintoja yliopistossa. Senaatintorin historiallisten rakennusten ylväs kauneus vaikutti minuun kaikkina vuodenaikoina.

Sitä paitsi isä istui lähellä koulua komiteassa valtioneuvoston sisäpihalla, ja minä hätääntyneenä koputtelin ovelle ja pyysin vahtimestaria hankkimaan matikan kokeeseen unohtuneen allekirjoituksen. Kysytyään numeron Urho Kekkonen, puheenjohtaja, suvaitsi tämän lyhyen keskeytyksen.

Helsinki oli pieni ja hiljainen. Mutta sodan jälkeen kaikki avautui. Muistan kun Isoisä Armas Salmi tuli Vaasasta ja me kävimme kaksistaan, luulen että vuosi oli 1952, juuri avatussa Linnanmäen huvipuistossa ja sen kaikissa laitteissa, niitä ei todellakaan ollut alussa ollut monta.

Samana vuonna olivat myös Helsingin Olympialaiset, jonne yleisurheilun suurystävä isäni Jaakko oli ostanut runsaasti lippuja. Näin tulini nähneeksi mm. Paavo Nurmen, joka olympiasoihdun tuojana villitsi stadionin yleisön.

Elokuvateatteri Axassa, Töölössä Nordenskiöldin kadulla esitettiin piirrettyjä filmejä ja sinne oli aina pitkä jono lapsia. Sininen Kuu eli Sinari Tullinpuomissa oli myös meitä lähellä ja leffateattereita syntyi keskustaan kuin sieniä sateella.

50-luvun päiväkirjastani näen, että lukioluokilla luokkatoverini pääsivät jo tekemään pieniä ulkomaanmatkoja kesällä ja näimme Tukholman tai Lontoon tai Pariisin katukahviloiden vilkkauksen ja toivoimme kaikkea tätä myös omaan hiljaiseen Hesaamme. Tänänhän nämä toiveet ovat mitä parhaiten toteutuneet esim. Esplanadilla. Kaikki se mistä silloin haaveilimme.

Kouluaamun ratikat olivat ruuhka-aikaan täpötäynnä ja mukaan oli laitettava vanhoja avoperäisiä vaunuja. Koulumatkani oli yli 5 km pitkä. Pahimmillaan sen tunsin vuonna 1956 Yleislakon aikana, jolloin jouduimme liukastelemaan jäisellä Mannerheimintielle – katujen hiekottaminen olisi ollut rikkurisyötä.

Kouluaamujen ruuhkaratikoissa matkusti myös Jantusen Esko Norssiin. Jantuset olivat muuttaneet Imatralta Helsinkiin 1949 Pihlajatielle, siis aivan lähelle, mutta ei me silloin vielä tunnettu toisiamme.

Raitiovaunuissa tukevat naisrahastajat istuivat vaunun takaosassa kopissaan ja huusivat jokaisen pysäkin jälkeen kuuluvasti "eteenpäin olkaa hyvä, stig framåt var så vänliga". Useimmat heistä olivat tulleet ruotsinkielisestä Sipoosta ja pitivät hyvää järjestystä vaunuissaan.

Kun katson vanhoja kouluaikaisia valokuvia, voin todeta, ettei teinimuoti ollut vielä levinnyt Suomeen. Lättähatut, joita näemme vanhoissa Suomi-elokuvissa eivät olleet tavallisia teinejä.

Toinen nuoruuteni helsinkiläinen kasvuympäristö on Töölo tai oikeastaan Meilahti, kuten aluetta nyt kutsutaan. Perhe Enäjärvi muutti vuonna 1952 Mannerheimintie 134:ään (tai Jalavatie kymppiin) kuudenteen kerrokseen aivan Meilahden kirkon tuntumaan.

Isä Jaakko Enäjärvi, viisas ja tunnollisen ahkera oikeusneuvos, työskenteli vielä silloin kotona, sillä Korkeimman Oikeuden jäsenillä ei ollut omia työhuoneita, ja vahtimestari toi salkussa juttuja kotiin.

Muistan hyvin työhuoneen klubitupakan savuisen ilmapiirin ja yömyöhäisen aherruksen. Lisäksi jutut piti myös kalkeerauspaperilla kopioida. Minäkin istuin isän laiskanlinnassa pikkutyttönä lukien mahdollottoman mutkikasta lakitekstiä isälle, joka istui ikkunan ääressä työpöytänsä edessä. Tärkeä väline tässä nk. kollaamisessa oli lyijykynä, jolla selkeästi naputettiin jokainen pilkku ja piste.

Ystävämme Inkeri Anttilan opiskelijapoika Veini totesi, että vaikka kuinka myöhään tuli kotiin, niin Jaakko Enäjärven työpöydällä näkyi valo. Onneksi sitten oikeuskanslerilla myöhemmin oli kokonainen oma virasto valtioneuvoston linnassa.

Muistelen myös valtiollisia juhlapyyhiä tai korkeita valtiovierailuja, jolloin isä ja äiti kiiruhtivat päivän eri tilaisuuksiin juhlallisesti pukeutuneina käyden välillä kotona vaihtamassa pukuja. Miehilläkin oli käytössä shaketti, smokki ja frakki vuorotellen päivän mittaan ja tietysti komea silinterihattu ja valkoiset käsineet, ja äiti kimmelsi kauniisti puvuissaan, sitten kun kauppoihin jo saatiin upeita kankaita. Olinhan minäkin isän kanssa kaksi kertaa Itsenäisyyspäivän linnanjuhlissa Kekkonen vieraana. Ja usein olin isän daamina juhlallisissa, ihanissa konserteissa tai muissa valtiollisissa juhlissa joko Yliopiston juhlasalissa tai vanhassa Oopperatalossa, nykyisessä Aleksanterin teatterissa.

Kerrostalomme lapset leikkivät hyvin yhdessä ja piha laajeni läheiseen metsikköön ja kallioille, jotka nykyään ovat osa Keskuspuistoa. Lapsia oli paljon ja talonmiehet pitivät ankaraa järjestystä. Kaksi vuotta sitten olin mukana Honkalan poikien, erikoisesti eläkkeellä olevan apulaiskaupunginjohtaja Timo Honkalan kanssa järjestämässä Mannerheimintie 134:n pihalasten tapaamista. Päivä oli suuri ja hauska menestys ja se uusitaan nyt vuosittain 3.9. Muistoja, valokuvia ja puhuttavaa riitti, kun ensin oli selvitetty ketä ne kaikki harmaapäiset ja osittain kepin avulla paikalle saapujat olivatkaan. Täytyy vielä oikein selkeästi todeta, että en minä eikä kukaan muukaan pihasakista ahdistunut kerrostalon pihalla kasvamisesta.

Piha oli myös hyvin demokraattinen. Kaikkien kanssa leikittiin niin yksioissa kuin isoissakin asunnoissa asuvien. Tänään ajattelen kauhulla, että kerrostalomme pienissä yksioissa ja kaksioissa asui nelihenkisiäkin perheitä, joilla ei ollut suihkuja eikä kuumaa vettä tullut kuin vain muutamina päivinä. Helsinki kasvoi, ja asunnoista oli sodan jälkeen huutava pula.

Tämä Mannerheimintien koti on siis sama, johon me mahdumme Eskon kanssa tänään hädin tuskin kaksistaan. Silloin 50-luvulla siellä asuivat isä, äiti, kolme lasta, koira ja myös kotiapulainen.

Kerrostalomme oli myös sukutalo. Kuusten serkkuperhe, siis isänpuolelta muutti taloon samana vuonna kuin Enäjärvet ja parhaimmillaan 1950–60 -luvulla sukulaisia asui 8–9 asunnossa. Haavionkin serkuista mm. Katarina Eskolan ensimmäinen oma koti perustettiin sinne. Kaikki isänpuoleiset kahdeksan serkkuani asuivat Helsingissä ja pienenä tyttönä muistan monet sukujuhlien vietot näissä serkkuperheissä.

Minulle oli tietysti suuri onni, että olin äidin vanhempien Elmire ja Armas Salmen vanhin lastenlapsi ja sain olla pitkiä aikoja Vaasassa, jopa yhden kokonaisen kouluvuodenkin. Suurella rakkaudella muistan Ison Armas Salmen oordningin eli järjestyksen pitoa ja myös hänen

vaalimaansa perheen lauluperinnettä. Jokaisen päivän lopuksi kokoonnuttiin laulamaan yhdessä salin keskellä piirissä Tähtöset loistaa. Kaunis tapa oli periytynyt ainakin Salmin talosta Kaipiaisista asti. Vaasassakin asui serkkujani ja niitä tuli aina lisää, kun kaikki olivat minua nuorempia ja lopulta siellä oli yhteensä seitsemän Salmen serkkua.

Sitten rupesin saamaan laajempaa perspektiiviä, näköalaa Helsinkiin, kun menin naimisiin. Siitä muuten on joulukuussa kulunut 50 vuotta. Eskon kanssa aloitimme vuonna 1963 hänen työnsä mukaisen muuttamisen paperitehdaspaikkakunnille. Näin tutustuin Imatraan, Kemiin ja Raumaan ja muistona meille syntyi yksi poika kussakin tehdaskaupungissa. Kierroksemme pienissä teollisissa maaseutukaupungeissa kesti 23 vuotta. Säilytimme toki koko ajan tiiviit suhteet Helsinkiin, jossa asuivat kaikki lähisukulaiset isovanhemmista ja sisaruksista alkaen. Nyt kohtasin usein ihmisiä, jotka suhtautuivat melko happamastikin Helsinkiin, että mitä siellä oikein luullaan ja kuvitellaan oltavan. Näin tutustuin pikkukaupungissa asumisen hyviin ja myös huonompiin puoliin.

Perhe Jantunen palasi takaisin Etelä-Suomeen vuonna 1987 ja tutustuimme uuteen sanahirviöön Pääkaupunkiseutu. Ensin asuimme Espoossa ja äidin kuoleman jälkeen 1990-luvun lopulla muutimme takaisin ihan vanhaan kotipesään Mannerheimintielle, josta kierrokselleni olin lähtenyt.

Lukion historianopettajana olin töissä yhteensä 35 vuotta. Viimeisen koulumatkani Mannerheimintieltä Espoonlahteen, Espoon perukoille sain ajaa merellisen Helsingin kauniita rantoja pitkin. Työmatkani kulki Meilahdesta Munkkiniemen rantaa, Kuusisaaren ja Lehtisaaren läpi Espoon Länsiväylälle ja kauniit merimaisemat toivat jokapäiväistä virkistystä.

Perspekviivi Helsinkiin sai lisää syvyyttä, kun Eskolla oli kolme vuotta työ ja koti Vanhassa Iloisessa Englannissa ja kaksi vuotta kotimme oli Indonesiassa, lähes päiväntasaajalla, hyvin eksoottisessa tropiikin maailmassa.

Näiden kokemusten jälkeen Helsinki tuntuu aina vaan paremmalta kaupungilta. Eläkkeellä olemmekin pysyneet melko tiiviisti Meilahdessa sopivasti kymppiratikan reitillä. Raitiovaunut ovat muuten osa Helsingin rikkautta.

Pidän tavattomasti kotikaupungistani Helsingistä, joka on kaunis, vihreä merenrantakaupunki. Sydämeni ja kaupunginkin sydän sykkii edelleen Espalla, Kauppatorilla ja Senaatintorilla. Myönnettäköön, että uusi nykykeskus Kampi on minulle vieraampi. Mutta Töölönlahden ympäristöllä on mahdollisuudet hyvään tulevaisuuteen.

Helsinki on sopivan pieni, keskusta on helposti hahmotettavissa. Kuitenkin miljoonan asukkaan lähipiiri tuo kaupunkiin sopivasti eloa, tapahtumia, kulttuurimahdollisuuksia, vireyttä ja väkeä.

Viimeiset seitsemän vuotta olen omistanut suuren osan ajastani Helsingin teatterielämälle Ida Aalberg -säätiön naistoimikunnan eli Idojen puheenjohtajana. Helsingin teatterielämä on vilkasta ja hyvätasoista ja sitä on ilo seurata.

Helsinki kasvaa edelleen, mutta ei tietenkään kovin laajasti enää niemen kärjessä oleva vanha kantakaupunki. Tietysti on aina uhkia, joita tulee torjua. Mielestäni esim. kaupunki tarvitsee puistot, niitä ei saa hävittää eikä keskustan rannoille tule rakentaa pilvenpiirtäjiä, joita saa tulla vaikka millä mitalla lähistön metsiin. Tuossa edessämme on pieni Liisanpuistikko, Liisankadun päässä. Sen takana on Svenska Klubben ja sivussa vasemmalla Maneesikadulla vanha

ratsastusmaneesi, jossa nyt pidetään korkeatasoisia maanpuolustuskursseja. Vasemmalla jatkuu Pohjoisranta, jossa kouluvuosien piirustustunneilla kävimme piirtämässä vanhoja pieniä laivoja, ellei oltu Ritarihuoneen puita hahmottamassa paperille. Näin tarinani alkaisi tästäkin rullata edelleen monissa muistoissani.

Tältä näyttää minun Helsinkini, ihan oma kaupunkini niin vanhoissa muistoissa kuin tänä päivänä.